

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлюються питання щодо гуманізації навчально-виховного процесу в початковій школі. Акцентовано та основних сучасних концепціях гуманного виховання підростаючого покоління. Розкрито прийоми для роботи з дітьми з позиції вибудовування гуманного підходу до організації навчально-виховного процесу в початковій школі.

В умовах сьогодення шлях до демократичної, цивілізованої держави обумовлений переважно формуванням соціально-комунікативної активності особистості, її свідомості та само-свідомості, реалізацією її творчого потенціалу. У цьому випадку завдання кожного вчителя полягає в тому, щоб допомогти кожному учню навчитися жити в цьому великому і такому неосяжному світі.

Гуманізм у педагогіці – складне, багатоаспектне явище. Його не можна звести до простої формули «любов до дітей», хоча без неї неможливий жодний гуманізм. Змінилася взаємодія вчителя та батьків, керівника і вчителя, учителя і учнів. Учитель навчається все життя [6].

Останніми роками у наукових колах зростає зацікавленість питанням гуманізації освітньо-виховного процесу. Проблема гуманізації освіти висвітлювалася багатьма педагогами-класиками різних періодів: Л. Толстим, В. Сухомлинським, Я. Корчаком, Ш. Амонашвілі, К. Ушинським та ін. Гуманістичний потенціал несуть педагогічні та психологічні дослідження таких вчених як Б. Братусь, В. Зінченко, В. Кудрявцев, С. Новосьолова, Т. Репіна, М. Піддячий, В. Чудновський, І. Якіманська, ін.

Проте на новому етапі висвітлення цієї проблеми приходить розуміння особливої актуальності гуманізації як розумної альтернативи технократизації, притаманної сучасному суспільству. Гуманізація – це захист інтересів людини в багатьох сферах людської діяльності. Змінюються важелі в системі освіти з навчальних програм, планів тощо на людину з її особливостями (і перш за все учня), а пріоритетним фактором у навчанні з гуманістичних позицій є особистість учня [4, с. 3].

Метою даної статті є висвітлення змісту та особливостей гуманізації освітнього простору в початковій школі.

У межах європейської цивілізації витоки гуманізму простежуються ще в античності (сократівський діалог, характерними рисами якого були гуманне та поважне ставлення до учня, орієнтація на співробітництво з ним), хоча зустрічаються посилення на більш ранні часові рамки, зокрема А. Швейцер вказує на II ст. до н. е. (стоїк Панецій – 180–110 рр. до н. е.).

* © Богатирьова Л. В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Вочевидь, найважливішими епохами становлення гуманізму стали Відродження та Просвітництво, коли було відновлено античний ідеал гармонійного розвитку особистості. Найвидатнішими представниками тих часів були В. да-Фельтре, М. Монтень, Ф. Рабле, Е. Роттердамський, В. Ратке, Я. А. Коменський, К. А. Гельвецій, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода. У працях Й. Песталоцці, Ф. Фребеля, А. Дістервега знаходимо продовження цих ідей. На рубежі XIX – XX ст. традиції гуманістичного виховання розвивалися численними представниками реформаторської педагогіки: К. Ушинським, Л. Толстим, С. Шацьким і, передусім, засновниками педагогічної течії педоцентризму О. Декролі, Р. Кузіне, Дж. Дьюї. У зарубіжній європейській педагогіці XX ст. ідеї гуманної педагогіки яскраво проявилися в педагогічних системах М. Монтесорі, Р. Штайнера, С. Френе, Р. Кузіне. Зокрема ідеї вальдорфської педагогіки Рудольфа Штайнера корелюються із більш широким колом процесів гуманізації виховного процесу: мистецтвом, психотерапією, господарською діяльністю тощо [1].

У 90-ті рр. XX ст. В освітніх горах спостерігається оптимізм щодо оновлення гуманізації та гуманітаризації освіти. Відповідні публікації вітчизняних учених, таких як В. Андрущенко, М. Михальченко [2], В. Кремень [3], містять підстави теоретичного переосмислення категорій «гуманізм» і «гуманітаризм».

В останні десятиліття гуманна педагогіка поповнилася теоретичними та практичними набутками, що базуються на творчій спадщині класиків світової педагогіки: Г. Сковороди, М. Пирогова, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Л. Толстого, К. Ушинського, Я. Коменського, М. Монтесорі, С. Гессена та багатьох інших.

Поняття «гуманна педагогіка» можна визначити як зміст та організацію навчального процесу на основі особистісно-орієнтованого підходу до учня з утвердженням його в ролі активного, свідомого, рівноправного учасника навчально-виховного процесу, у якому його особистість розвивається з урахуванням індивідуальних здібностей [8].

Центром уваги гуманної педагогіки стає унікальна цілісна особистість, здатна до творчості та максимальної реалізації своїх можливостей, орієнтована на моральні цінності та духовну доміную (з огляду священних писань).

За аксіологічну основу гуманна педагогіка бере духовність людини – ставлення до «Я» як до самоцінності.

Визначальними аспектами гуманної педагогіки є:

- творча свобода;
- пріоритет духовного в розумінні людини та світу;
- морально-ціннісна доміную світогляду;
- відмова від імперативної форми навчання.

Значний внесок щодо обґрунтування особистісно-гуманного підходу до виховання дітей і підлітків зробив Ш. Амонашвілі.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Його багаторічний досвід науково-педагогічної діяльності переконує, що для вирішення виховних завдань є два підходи – імперативний і гуманістичний. Імперативного характеру виховання набуває, коли вибудовується без урахування особистісних особливостей і потреб дітей. Педагог у цьому випадку впевнений, що дитина обов'язково буде чинити опір виховним діям, а отже необхідно її примусити суворими вимогами, імперативами. У той же час гуманістичний підхід полягає в тому, що вихователь оптимістично мислить про дітей, ставиться до них як до самостійних суб'єктів, здатних діяти за власним вибором, бажаннями, переконаннями. Інакше кажучи, педагог у кожній дитині, її вчинках бачить особистісний зміст і особистісну значущість. У випадку, якщо такого особистісного змісту немає, викладач має допомогти дитині його знайти [2].

На думку Ш. Амонашвілі, виховувати дитину гуманно – це створювати найкращі умови для її цілеспрямованого особистісного, соціального і педагогічно значущого розвитку, виховання, збагачення знаннями і досвідом та керування цим процесом, урахувуючи позиції самої дитини, її інтереси [там само].

На сучасному етапі школа має виховувати творчу особистість, упевнену у своїх силах, здатну до саморозвитку, самовиховання та самоосвіти. Для здійснення цього завдання вчитель повинен бути не тільки носієм інформації, але й педагогом, психологом, здатним здійснювати адекватну психологічну підтримку і корекцію особистості, яка формується в такий непростий період розвитку суспільства.

Педагог має формувати в учнів упевненість, що вони самі здатні керувати своїм життям, допомогти навчитися приймати рішення, розвинути в собі сильні риси характеру, справлятися зі стресами. Усе це і є підґрунтям розвитку сучасної творчої людини, здатної самореалізуватися в сучасному світі [4].

А отже метою діяльності сучасних педагогів має стати пошук і створення системи методів та форм роботи, що формують в учнів здатність самостійно отримувати знання і, головне, мати бажання застосовувати отримані знання у своєму житті.

Розвивальна предметна країна дитинства – це система умов, що забезпечують повноту розвитку діяльності дитини та її особистості. Сучасній дитині необхідна багатогранність можливостей, що вплине на розвиток її творчих здібностей, предметне середовище діяльності, яке втілюватиме в собі цілі та цінності її розвитку. Предметне середовище дитинства має надати дитині умови для творчого духовного розвитку, можливість отримувати з нього інформацію [6].

Предметно-розвивальне середовище в початковій школі має вибудовуватися відповідно до певних правил:

- 1) розвивальний характер (урахування індивідуальних здібностей дітей);
- 2) необхідний рівень інформативності середовища (ста-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

більність та динамічність);

3) варіативність;

4) відповідність принципу функціонального комфорту.

Окрім відповідних зовнішніх умов, перед педагогічною наукою стоїть проблема щодо підвищення зацікавленості учнів. Однією з причин втрати зацікавленості – проведення уроків традиційними методами навчання.

Поняття Урок є базовим для гуманно-особистісної педагогіки. Його зміст нам відкривається через пошук його первісного значення. Якщо прийняти, що слово це складається з двох доданків – У + РОК, то отримаємо наступне розшифрування. «У» в даному випадку буде еквівалентним санскритського УРА, що означає Світло. А РОК слід розуміти як Долю, котра складається, зароджується саме тепер. Таким чином, первісна семантика слова УРОК містить у собі наступний значеннєвий зміст: Світло Долі, Життя Долі, Первісний Божественний початок Долі; Доля, що зароджується (складається, сходить) через Світло, через Логос (Слово), через Життя, через Любов. Поняття Світло містить у собі також значення синтезу духовності та знань [2, с.64].

Це визначення семантичної основи поняття Урок підводить до висновку, що в школі на основі гуманізму УРОК є найважливішою, провідною формою процесу творення долі дітей; у ньому акумулюється життя Дитини, життя дітей, і збагачується вона Світлом духовності та знань.

У гуманній школі урок не є основною формою організації процесу навчання, як це прийнято в традиційній педагогіці. Урок є акумулятором життя дітей, він є саме життя дітей.

У роботі з учнями початкових класів на основі гуманізації навчально-вихованого процесу варто надавати перевагу активним методам навчання, здійснювати діалог із учнями, пропонувати різні форми самостійної, ігрової і творчої роботи. Значну увагу слід також приділяти визначенню форм взаємодії вчителя й учнів, батьків і учнів та добору таких методів роботи, які сприяють формуванню й розвитку в учнів логічного мислення, бажання вчитися. При викладанні нового матеріалу слід створювати на уроках ситуації успіху, використовувати різномірні вправи і тестові завдання тощо [5].

Звичайно ж, слід також використовувати на уроках інтерактивну модель навчання і відповідні методи. Під час їх використання дітям створюються комфортні умови для пізнання, коли кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. У цьому процесі відбувається активна взаємодія всіх учнів. Адже таке навчання є і співнавчанням, і взаємо-навчанням (колективне, групове, навчання у співпраці).

Педагог має створити в класі емоційно-позитивну атмосферу, допомогти кожній дитині не розчаруватися в навчанні, підтримувати та розвивати впевненість в собі. І при цьому виховувати в учнів відповідальність перед колективом за власні

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

успіхи й успіхи колективу, навчити їх радіти досягненням інших дітей. Велике значення в утвердженні успіхів особистості мають цікаві виховні заходи, родинні свята.

Класний керівник зобов'язаний глибоко вивчити можливості кожного учня й зміцнювати його впевненість у власних силах. Справжній педагог має стверджувати в дитині впевненість у тому, що її помилки, а тим більше невдачі в навчанні мають бути не лише поодинокими, а й головне – завжди подоланими [7].

Як відомо, спілкування на уроці обумовлене необхідністю здійснення навчального процесу. Проте головне в такому спілкуванні полягає зовсім в іншому – у його внутрішньому змісті, тобто в тих стосунках, що складаються в процесі спілкування. А тут важливим є поєднання розумної вимогливості вчителя з педагогічною прозорливістю, умінням побачити той момент, коли дитина потребує підтримки.

Ш. О. Амонашвілі зазначає, що для вибудовування гуманного підходу до організації навчально-виховного процесу в початковій школі наголошують на необхідності застосовувати наступні прийоми в роботі з дітьми [1, с. 185]:

1. Прийом домальовування. Накладання фарб на полотні для майбутнього. Домальовуючи інших, учитель домальовує і себе.

2. Прийом нашіптування. Якщо один учень сказав уголос відповідь, то завдання вже перестало існувати для інших. Тому кожному треба дати можливість розв'язати його. Нашіптування «тримає» завдання для всіх. Воно дає змогу бути вчителем не для всіх, а для кожного.

3. Учні – співавтори підручників математики, мови, читання... Дітей варто спонукати вклеювати свої завдання в підручник, свої вірші в читанку, робити свої книжечки з творами, малюнками, завданнями.

4. Підмічати зміни настрою дитини, бути не байдужим до її думок, почуттів, бажань. Формувати найкращі психологічні сторони дитини.

5. Формування довіри дитини до вчителя. Завжди слід бути уважним до дитини. Не скупитися на компліменти.

6. Оціночні судження. Емоції вчителя. Радіти тому, що виконала дитина, не бути байдужим: дивуватися, сміятися, роздивлятися, захоплюватися, а можливо обурюватися, хмуритися, сумувати.

7. Присідати до дитини. Учителю необхідно, щоб дитина була вища за нього, а не навпаки.

8. Подяка. Потиск руки, аплодування, слова вдячності – такі дії вчителя діти чекають, особливо, коли люблять його.

9. Дні народження дітей. Якщо день народження влітку, можна перенести. Побажання в день народження, але не загальні фрази, а слова, які ви хочете сказати тільки їй (йому).

10. Години прийому з особистих питань. Дати можливість

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

дитині поділитися своїми думками, переживаннями, почуттями.

11. Фізкультхвилинки. Коли ви відчуваєте, що діти втомилися, попросіть їх опустити голови на парти. Можна щось розповідати, або давати цікаві завдання. Хто знає, хай підніме руку. А ви легенько торкніться її (це свого роду оцінка вчителя).

12. Домашнє завдання можуть придумувати самі діти.

Щоб школа для учня стала Школою Радості, Школою Життя, психологічною основою спілкування, у такій школі має бути постійне вивчення особистості дитини, розуміння мотивів її поведінки. Не менш важливим є усвідомлене прагнення вчителя до оволодіння все більш тонкими засобами впливу, незмінний такт, різноманітність і обґрунтованість способів заохочення й корекції поведінки дітей. Усі засоби педагогічного спілкування (слово, інтонація, міміка, практичні дії) в сукупності мають забезпечити емоційний комфорт учня, задоволення від напружених розумових і практичних зусиль. На уроці ніхто не повинен відчувати себе обділеним увагою вчителя. Щоденно спілкуючись із дітьми, учитель зобов'язаний знайти можливість, щоб кожна дитина змогла відповісти йому кілька разів, щоб вона отримала підтримку своїх зусиль словом, поглядом чи дотиком. Інакше поступово зростає відхилення дитини від учителя, народжується замкненість, невпевненість у своїх силах і невдоволення навчанням. Тому необхідно, переконані педагогі-гуманісти, спеціально продумувати, як розширювати і збагачувати взаємодію вчителя з дітьми й учнів одне з одним [7, с. 65].

Таким чином бачимо, що які б умови не визначалися для якісного та перспективного оновлення світу освіти, основа полягатиме в зміні парадигми педагогічної свідомості: якщо свідомість учителя стане на шлях високої духовності як визначальний постулат, то поступово відбудеться переорієнтація на нові цінності освіти, на цінності гуманної педагогіки.

Література:

1. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш. А. Амонашвили. – Минск : Изд-во Университетское, 1990. – 560 с.
2. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Ш. А. Амонашвили. – М. : ИД Ш. Амонашвили, 1996. – 494 с.
3. Андрущенко В. Гуманізм і гуманітаризм: спільне і специфічне / В. Андрущенко, М. Михальченко // Вища освіта України. – 2005. – № 4.
4. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Г. О. Балл. – К.; Рівне : Видавець Олег Зень, 2007. – 172 с.
5. Кремень В. Философия образования XXI века / В. Кремень // Персонал. – 2003. – № 1. – С. 8–13.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. 3-є вид., допов. – К., 2001. – 608 с.
7. Фарина С. Європейський гуманістичний ідеал та його вплив на розвиток педагогічної думки в Україні у XVII ст. / С. Фарина // Вища школа. – 2007. – № 5. – С. 64–74.

Бузанова І. М.*

ЗАСОБИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ У СФЕРІ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЛІЦЕЮ МИСТЕЦТВ

У статті висвітлено специфічні форми роботи в ліцеї мистецтв, що сприяють соціалізації учнів.

В умовах інтенсивного розвитку суспільства і держави вагомого значення набуває проблема формування інтелектуальної, духовно і морально зрілої особистості, здатної до самореалізації в соціумі та до проектування свого життя. Це зумовлює необхідність нового підходу вчителів Херсонського Таврійського ліцею мистецтв до системи виховання учнів у галузі мистецької освіти та впровадження інноваційних засобів соціалізації дитини, які впливають на ефективність формування соціальних компетентностей, необхідних для входження її в соціум.

Завдання вчителів художньо-естетичного циклу полягає у *формуванні освітнього простору*, у якому особистість із 1 класу усвідомлює свою суспільну значущість і через систему ціннісних ставлень набуває досвіду взаємодії із соціумом. Під час навчальних занять розглядається феномени театру, музики, хореографії та образотворчого мистецтва не лише як видів мистецтва та предметів навчальної діяльності, а і як особливий психолого-педагогічний, соціально-педагогічний простір, що має специфічний психоемоційний та корелюючий ефект. Мистецтво виступає тим специфічним засобом, що допомагає особистості пізнати духовну культуру, суспільні норми та цінності, засвоїти навички та вміння людського спілкування.

У процесі соціалізації учня ліцею мистецтв реалізуються наступні завдання:

- залучення до соціальних ролей, прав та обов'язків;
- адаптація до соціального середовища;
- інтеграція в життя як продуктивного члена суспільства.

На музичному відділенні ліцею мистецтв у навчально-виховний процес впроваджені наступні засоби соціалізації: музичний абонемент, свято Першого концерту, Посвята в професію, Фортепіанне кафе, сольні та звітний концерти, творчі колективи, композиційна та імпровізаційна практика.

Кожен учень обов'язково бере участь у роботі будь-якого *творчого колективу*: хору старших класів «Cantabile», хору молодших класів «Мажоринка», камерного оркестру, оркестру народних інструментів, вокальних та інструментальних ансамблів, що сприяє гармонізації міжособистісних відносин, розвитку його комунікативних навичок, естетичних потреб, умінню

* © Бузанова І. М.